

Державна прикордонна служба України: етапи розвитку та сучасна роль у системі державної безпеки з погляду контррозвідувального супроводу реформ

Чайка Євген Сергійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2022	Право	355.404.6

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8382264>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Метою цього дослідження постає визначення ролі та місця Державної прикордонної служби України в системі державної безпеки України та вивчення етапів її становлення. Для досягнення поставленої мети використано такі загально-наукові методи: діалектичний, догматичний та системно-структурний. В статті досліджено особливості розвитку Державної прикордонної служби України та ключові етапи, які ця Служба пройшла під час її становлення та подальшого реформування. Крім того, зроблено акцент на ролі Державної прикордонної служби України в системі державної безпеки та її ключові функції. В статті описано нормативно-правове регулювання діяльності Державної прикордонної служби України та вивчено поняття й зазначено види та особливості контррозвідувальних заходів, які застосовує Державна прикордонна служба України у своїй діяльності для охорони державного кордону України. Детально розглянуто й основні етапи створення й функціонування Державної прикордонної служби України, а саме створення Державної прикордонної служби України після здобуття Україною незалежності в 1991 році, період консолідації, який передбачав зосередження зусиль на покращенні стану кордонів та підвищенні ефективності роботи Державної прикордонної служби України, період співпраці та взаємодії з прикордонними службами країн-членів ЄС та період реформ, які були спрямовані на ліквідацію корупції, підвищення професійної підготовки працівників Державної прикордонної служби України, вдосконалення технічного забезпечення та впровадження міжнародних стандартів. Щодо контррозвідувальної діяльності зазначено, що Департамент контррозвідки Державної прикордонної служби України має на меті підвищити свою спроможність реагувати на нові види загроз, як-от кіберзлочинність, тероризм, нелегальна міграція та контрабанда. Зауважено, що Державна прикордонна служба проводить гласні контррозвідувальні заходи, конфіденційні контррозвідувальні заходи із залученням осіб, які неофіційно співпрацюють з контррозвідувальними органами та підрозділами, конфіденційні контррозвідувальні заходи із застосуванням оперативних сил і засобів, негласні контррозвідувальні заходи із застосуванням оперативно-технічних сил і засобів.

Ключові слова: Держава прикордонна служба України, етапи становлення, контррозвідувальні заходи, охорона державного кордону, виключна морська (економічна) зона.

¹ старший викладач, Національна академія Служби безпеки України Навчально-науковий інститут державної безпеки, 03066, Україна, м. Київ, вул. Максимовича, 22, <https://orcid.org/0009-0005-9513-9017>

State border guard service of Ukraine: development stages and its contemporary role in the national security system with a focus on counterintelligence support for reforms

Abstract. The purpose of this research is to determine the role and place of the State Border Guard Service of Ukraine in the architecture of Ukraine's national security and to study the stages of its formation. To achieve this goal, the following general scientific methods were used: dialectical, dogmatic, and systemic-structural. The article explores the development features of the State Border Guard Service of Ukraine and the key stages it underwent during its establishment and subsequent reform. Furthermore, attention is focused on the position of the State Border Guard Service of Ukraine in the national security system, its role, and key functions. The article describes the legal regulation of the activities of the State Border Guard Service of Ukraine and studies the concept and types of counterintelligence measures applied by the State Border Guard Service of Ukraine in its activities to protect Ukraine's state border. The main stages of the creation and functioning of the State Border Guard Service of Ukraine are studied in detail, including the establishment of the State Border Guard Service of Ukraine after Ukraine gained independence in 1991, the consolidation period that involved efforts to improve the state of the borders and enhance the efficiency of the State Border Guard Service of Ukraine, the period of cooperation and interaction with the border services of EU member countries, and the period of reforms aimed at eliminating corruption, enhancing the professional training of State Border Guard Service of Ukraine personnel, improving technical equipment, and implementing international standards. Regarding counterintelligence activities, it is noted that the counterintelligence units of the State Border Guard Service of Ukraine are focused on enhancing their ability to respond to new types of threats, such as cybercrime, terrorism, illegal migration, and smuggling. It is emphasized that the State Border Guard Service carries out overt counterintelligence measures and covert counterintelligence measures, which are conducted with the involvement of individuals who confidentially cooperate with counterintelligence agencies and units; covert counterintelligence measures conducted using operational forces and means; covert counterintelligence measures carried out using operational-technical forces and means.

Keywords: State border guard service of Ukraine, formation stages, counterintelligence measures, state border protection, exclusive maritime (economic) zone.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державна прикордонна служба України відіграє велику та важливу роль у забезпеченні та захисті державного кордону. В Законі України «Про Державну прикордонну службу України» зазначено, що на Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [12].

Контррозвідувальні заходи у Державній прикордонній службі України є надзвичайно важливим складником забезпечення національної безпеки та суверенітету країни. Вони охоплюють низку заходів та дій, спрямованих на виявлення, запобігання та протидію різноманітним загрозам, які можуть виникнути на прикордонних територіях.

Однією з основних функцій контррозвідувальної діяльності є розкриття спроб втручання з боку іноземних спецслужб у внутрішні справи України та діяльність Державної прикордонної служби. Це передбачає виявлення та припинення спроб

незаконного перетину кордону, контрабанди, шпигунство та інші види дестабілізуючої діяльності.

Контррозвідка вимагає не лише вузькоспеціалізованої підготовки, а й використання новітніх технологій, обладнання та аналізу розвідувальних даних. Обмін інформацією та співпраця з іншими правоохоронними органами, різноманітними установами та міжнародними партнерами у сфері безпеки також надзвичайно важливі.

Ці чинники перетворюють контррозвідувальну діяльність у Державній прикордонній службі України на дуже важливу задачу з огляду на забезпечення національної безпеки та захисту суверенітету країни на міжнародному рівні. Тільки завдяки ефективним контррозвідувальним заходам Україна може протистояти різним загрозам і захистити свою територіальну цілісність.

Створення Державної прикордонної служби України відбулось після розпаду Радянського Союзу ще у 1991 році, реформування цього інституту відбувається й досі. Історичне дослідження етапів створення Державної прикордонної служби України має велике значення для більшого розуміння сутності цього органу та коригуванні способів подальшого реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За роки незалежності України питання діяльності Державної прикордонної служби України досліджували різні науковці. В. В. Половніков вивчав адміністративно-правові засади управління у сфері охорони та захисту державного кордону України та представляв пропозиції щодо покращення сфери охорони державного кордону через реформування Державної прикордонної служби [6].

Д. А. Купрієнко, Ю. А. Дем'янюк та О. В. Діденко детально займалися вивченням поняття державної території і державний кордону і його захисту та робили акцент щодо першочергового місця Державної прикордонної служби у системі охорони державного кордону [4].

Дослідженню видів і класифікації контррозвідувальних заходів у діяльності Державної прикордонної служби України присвячена наукова робота В. В. Тищука [22]; адміністративно-правові засади регулювання відносин у сфері національної безпеки в Україні висвітлив І. Ф. Корж [3].

Відповідно, *метою* цієї статті є виокремлення місця Державної прикордонної служби України в державній безпеці та аналіз етапів її становлення.

Завданнями цієї статті є (1) аналіз правової основи діяльності Державної прикордонної служби України та виокремлення її місця в системі забезпечення державної безпеки, (2) вивчення етапів створення та функціонування Державної прикордонної служби України та (3) визначення ролі Державної прикордонної служби України в контррозвідувальній діяльності.

Матеріали та методи. В роботі використовувалися методи: діалектичний метод (діалектика дала змогу визначити загальну концепцію та структуру всього дослідження), порівняльно-правовий метод (порівняльно-правовий метод дав змогу проаналізувати різні підходи до понять, які використовуються в дослідженні) та догматичний метод (його ще називають юридичним методом); всі названі методи сприяли виявленню та вивченню недоліків у діяльності Державної прикордонної служби України.

Результати

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) є правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує захист державного кордону та прилеглої зони й виключної (морської) економічної зони [12]. ДПСУ має свою довгу історію розвитку, яка включає створення й формування Державної прикордонної служби

України, який охоплює період з кінця Другої Світової війни до здобуття Україною незалежності в 1991 році, формування незалежної системи функціонування Державної прикордонної служби України (1991-2004 роки) та період реформ та європейської інтеграції, який триває до сьогодні [6].

Вичерпний перелік завдань і функцій, які виконує Державна прикордонна служба України, викладено в ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України». Насамперед, це охорона державного кордону України для недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, здійснення прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території, охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України, участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України, охорона закордонних дипломатичних установ України, координація у мирний час діяльності утворених відповідно до законів України військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та координація діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України, пропуску до/з тимчасово окупованої території України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду [12].

Охорона та захист державного кордону України є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки України. Державна прикордонна служба України відповідає за захист державного кордону України через вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також інтересів суспільства і держави. Заходи щодо забезпечення особистої, громадської та державної безпеки становлять зміст національної безпеки і реалізують функцію захисту державного кордону України Державною прикордонною службою. Охорона кордонів забезпечує недоторканність території в межах чинного кордону, державний суверенітет, незалежність, державність, верховенство над усією територією, право на визначення адміністративно-територіального устрою та утворення органів управління [6, с. 427].

Загалом, функція охорони державного кордону спрямована на виконання завдання ДПСУ. Водночас необхідно визначити, що державний кордон України — лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, визначає межі державної території, — суші, вод, надр, повітряного простору [11]. Україна безпосередньо межує із сімома країнами світу: на північному заході і заході — з Польщею; на заході — із Словаччиною та Угорщиною; на південному заході — з Румунією і Молдовою; на сході і північному сході — з Росією; на півночі — з Білоруссю [4, с. 166]. Державна територія — це виокремлена на основі норм міжнародного права частина простору Землі, яка є надбанням народу, що проживає на цій території, та яка знаходиться під суверенітетом створеної ним держави [4, с. 21].

Базова система забезпечення безпеки державного кордону України може бути визначена як частина державної програми забезпечення загальної національної безпеки. Охорона та захист державного кордону є процесуальною формою забезпечення національної безпеки України. Крім правоохоронних завдань у сфері охорони

державного кордону України здійснюються також заходи щодо збройної охорони та оборони державного кордону України [6, с. 428].

Сучасна роль ДПСУ полягає в забезпеченні безпеки державного кордону, боротьбі з незаконною міграцією, контрабандою, тероризмом, торгівлею людьми та іншими загрозами. ДПСУ також відіграє важливу роль у співпраці з міжнародними партнерами та участі в міжнародних місіях з миротворчої діяльності. Контррозвідувальний супровід реформ є необхідним для забезпечення прозорості та ефективності роботи Державної прикордонної служби України.

Законодавчою базою функціонування Державної прикордонної служби України є Конституція України [2], Закон України «Про Державну прикордонну службу України» [12], Закон України «Про державний кордон України» [11], Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [19], Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу» [10], Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [18], Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [15] та інші закони України, видані на їх виконання укази Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Можна сказати, що правове забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України об'єднує правотворчу, правозастосовчу та правоохоронну діяльність, які забезпечують здійснення відповідних заходів для ефективного функціонування даного правоохоронного органу зі спеціальним призначенням. Законодавчою базою регулювання діяльності Державної прикордонної служби є чинні нормативно-правові акти України. Досить важливу роль відіграє методичне забезпечення організаційних заходів, використання форм і методів управління, технічних сил і засобів, а також соціальний і правовий захист персоналу. Найпоширенішим внутрішнім актом є наказ Державної прикордонної служби України [6, с. 429].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону та територіальних органів центрального органу виконавчої влади [12].

Згідно з даними, що розміщені на офіційному сайті Державної прикордонної служби України, служба має 4 територіальних управління (рис. 1).

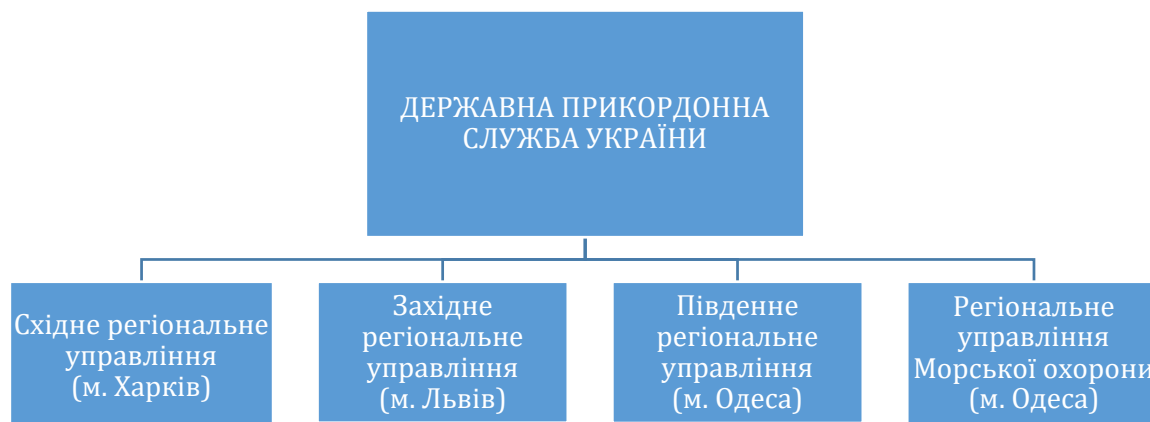


Рис. 1. Державна прикордонна служба України

Джерело: розроблено автором на основі [20].

В складі Державної прикордонної служби України функціонує адміністрація Державної прикордонної служби України, яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через міністра внутрішніх справ України, він реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [7].

Також функціонують і органи забезпечення Державної прикордонної служби України — це підприємства, установи, а також підрозділи технічного, матеріального, медичного та інших видів забезпечення її діяльності, які функціонують як самостійно, так і в складі відповідно Адміністрації Державної прикордонної служби України, її територіальних органів, Морської охорони, інших органів охорони державного кордону, навчальних закладів Державної прикордонної служби України [20].

До складу соціальної державної діяльності входить службова діяльність Державної прикордонної служби України. Оперативно-службова діяльність Державної прикордонної служби України є базовим складником оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України, що визначається завданнями, для виконання яких створено Державну прикордонну службу України як самостійний державний правоохоронний орган. Це виконавчо-розпорядча, для якої характерними є форми державного управління, і правоохоронна діяльність Державної прикордонної служби України. Службово-бойова діяльність органу Державної прикордонної служби України — це частина його службової діяльності, що пов'язана з підготовкою та веденням бойових дій у разі його залучення до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також до виконання інших завдань з оборони держави в особливий період [6, с. 430].

За весь час функціонування Державної прикордонної служби її становлення та розвиток пройшли декілька етапів [1].

Перший період, який ознаменував створення Державної прикордонної служби України тривав з 1991 по 1993 роки., під час якого відбулось створення і становлення Прикордонних військ України. Вирішувалися нагальні проблеми, пов'язані зі створенням українських кордонів, розробленням нормативно-правової бази та забезпечення її функціонування, організацією питань кадрового забезпечення, формуванням організаційно-кадрових структур, створенням підрозділів уздовж усього кордону території Української держави, формуванням та розгортанням нових об'єднань, зв'язків і підрозділів, організацією кордону з Молдовою, контролем російської федерації та Білорусі; посиленням охорони морських просторів та розвитком авіаційної промисловості [1].

На другому етапі — у 1994-1999 роках — розвиток прикордонної справи відбувався швидкими темпами. У цей період були виконані завдання, передбачені довгостроковим комплексним планом облаштування державного кордону України, удосконалено законодавство про державний кордон, розроблено та затверджено договори про державний кордон та нормативно-правові акти, сформульовано та згодом затверджено концепцію системи охорони державного кордону, створено мережу пунктів пропуску через державний кордон. Також постійно вдосконалювалися системи управління, структури сил, бойового забезпечення та логістики [8].

Період 1994–1999 років охарактеризувався незадовільним фінансуванням прикордонної інфраструктури. Через це не була реалізована низка запланованих реформ.

Третій період (тривав з 2000 по 2003 роки) був підготовчим етапом реорганізації прикордонної служби у спеціалізовані правоохоронні органи. Відбувся подальший розвиток державного кордону та вдосконалення оперативно-службової діяльності

прикордонних підрозділів, переосмислення організації системи охорони державного кордону, дослідження оптимальної структури органів управління та охорони кордону.

Прикордонні війська тривалий час залишалися військовою структурою. Чинне на той момент законодавство та організаційні структури значною мірою обмежили можливості для широкого застосування сучасних форм і методів запобігання протиправній діяльності через порушення державних кордонів [1].

Тому, зважаючи на ситуацію, що склалася, найефективнішим розв'язанням багатьох проблем було перетворення Державної прикордонної служби України на правоохоронний орган із відповідними повноваженнями. Протягом 2001-2003 років було виконано низку завдань, проведено комплекс організаційних і практичних заходів щодо переведення різних з'єднань і частин на нову організаційно-штатну структуру, затверджено відомчі стандарти організації оперативно-службової діяльності прикордонного відомства. Завдяки цьому було створено навчальні заклади та центри підготовки і перепідготовки, а також розроблено нову навчальну програму підготовки прикордонників.

Після напруженої роботи 1 серпня 2003 року було створено Державну прикордонну службу України як спеціальний правоохоронний орган [3].

Четвертий історичний період пов'язаний з подальшим розвитком інститутів охорони кордону.

Починаючи з 1991 року прикордонники України відіграють активну роль у заходах із забезпечення національної безпеки та здійснюють чимало запобіжних кроків у межах своєї компетенції відповідно до чинного законодавства. Прикордонні війська України (ПБУ) — військово-оперативний підрозділ Державної прикордонної служби України, який було створено з 1991 по 2003 рік. З 2001 року почалося реформування прикордонних відомств України, 31 липня 2003 року Прикордонні війська України було реорганізовано в Державну прикордонну службу України. Отже, з 2003 року Державна прикордонна служба України стала правонаступником Державного комітету у справах охорони державного кордону України [1].

В 2008 році структуру управління Державної прикордонної служби України було змінено з п'ятирівневої на чотирирівневу (адміністрація, регіональне управління, прикордонні відомства та прикордонне управління).

Загалом в історичному огляді ДПСУ можна виділити такі періоди: 1991 р. — відродження прикордонної служби незалежної Української держави, 1994-1999 рр. — період розвитку, 2000-2003 рр. — період реформ, 2003-2014 рр. — подальше становлення та розвиток, з 2014 року посилено військову частину системи кафедр, за рахунок пристосування наявної системи до умов особливого періоду, воєнного стану та бойових дій [5].

В 2015 році Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку Державної прикордонної служби України, яка має забезпечити ефективну реалізацію національної прикордонної політики та захистити безпеку українського народу та суверенні права на свою виключну (морську) економічну зону. Водночас, з посиланням на досвід країн-членів ЄС, основними напрямками стратегії було визначено забезпечення розбудови інтегрованого управління кордонами, підвищення оперативної спроможності Державної прикордонної служби України та її спроможності виконувати завдання з охорони кордону, забезпечення готовності Державної прикордонної служби України до тимчасової охорони некерованих кордонів після їхнього відновлення та управління, підвищення довіри суспільства до Державної прикордонної служби України та її особового складу [21].

Також, відповідно до розділу VI Методології управління корупційними ризиками, затвердженої наказом Національного агентства з питань запобігання корупції

28.12.2021 № 830/21, та пункту 8 розділу IV Антикорупційної програми Державної прикордонної служби України, управлінням запобігання та виявлення корупції Адміністрації Державної прикордонної служби України на підставі інформації заінтересованих структурних підрозділів Адміністрації Державної прикордонної служби України та територіальних органів зібрано та проаналізовано інформацію про стан виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою. За результатами аналізу, зі 131 заходу (40 заходів — Додатка 1 до Антикорупційної програми, 83 заходи — Додатка 2 до Антикорупційної програми, 8 заходів — Додатка 3 до Антикорупційної програми), які відповідні підрозділи та установи Державної прикордонної служби України мали виконати впродовж січня-червня поточного року, виконано або перебуває на стадії виконання 131 захід, невиконаних заходів немає [9].

Якщо говорити про реформу контррозвідки Державної прикордонної служби, то вона була і залишається важливою частиною трансформації, що спрямована на посилення безпеки кордонів та боротьбу зі злочинністю. Процес реформування передбачав реорганізацію структури підрозділу, зміну підходів до обміну розвідувальною інформацією та співпраці з іншими правоохоронними органами, посилення спроможності контррозвідувальних підрозділів та забезпечення їх необхідними ресурсами.

Зазначені реформи спрямовані на підвищення ефективності контролю за переміщенням людей, товарів та транспорту через державний кордон, а також на забезпечення недопущення втрат та незаконної передачі об'єктів національної важливості. Важливим елементом контррозвідувальних реформ є також впровадження сучасних інформаційних технологій та аналітичних систем для збору, обробки та аналізу даних, які дозволяють швидше реагувати на загрози та виявляти незаконну діяльність.

Реформи в секторі контррозвідки Державної прикордонної служби України спрямовані на підвищення її спроможності реагувати на нові види загроз, такі як кіберзлочинність, тероризм, нелегальна міграція та контрабанда.

Для того, щоб зрозуміти суть реформування контррозвідки, необхідно детально проаналізувати контррозвідувальну діяльність Державної прикордонної служби України.

В ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [12], серед обов'язків передбачено здійснення режимних заходів спрямованих на додержання вказаних вище адміністративно-правових режимів.

Ст. 26 Закону України «Про державний кордон України» [11] зазначає, що режим у пунктах пропуску через державний кордон України визначається згідно з законодавством України ДПС України разом з компетентними органами, а у приміщеннях і місцях, де здійснюється прикордонний контроль, ДПС України встановлює додаткові режимні правила, що регламентують порядок допуску в них осіб, які беруть участь у контролі та обслуговуванні пасажирів і транспортних засобів закордонного прямування, відправленні з пунктів пропуску транспортних засобів, що вибувають за кордон і прибувають в Україну, а також інші обмеження для запобігання незаконному перетинанню державного кордону України.

Також у ч. 5 ст. 5 Закону України «Про прикордонний контроль» [16] передбачено, якщо прикордонний контроль здійснюється поза пунктом пропуску через державний кордон, на необхідний для його проведення час начальник органу охорони державного кордону визначає місця або зони контролю на місцевості чи у транспортному засобі, у яких діє відповідний режим, та у разі потреби запроваджує додаткові режимні правила, передбачені законодавством України для пунктів пропуску через державний кордон.

Відповідно до абз. 2 п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України «Про прикордонний режим» [17] запровадження прикордонного режиму в межах територій зазначених міст

і районів здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Адміністрації ДПС, узгодженим з Міністерством внутрішніх справ, Міністерством юстиції, СБ України та Державною митною службою. На нашу думку, прикордонний режим, як система режимних заходів у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі, а також режим в пунктах пропуску, є основними складниками контррозвідувального режиму, з метою забезпечення якого рішенням Ради національної безпеки і оборони України прийнято відповідну Концепцію.

Тож можна сказати, що уповноважені підрозділи Державної прикордонної служби України реалізують контррозвідувальні заходи щодо забезпечення безпеки визначених об'єктів захисту на основі Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [13], пошукові заходи — відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [14], режимні заходи передбачені законами України «Про Державну прикордонну службу України» [12], «Про державний кордон України» [11], «Про прикордонний контроль» [16] та іншими. Коли мовиться про адміністративно-правові заходи, то вони застосовуються під час силової діяльності органів ДПСУ з метою забезпечення виконання основних умов і вимог адміністративно-правового режиму [22].

Спираючись на аналіз публікацій вчених можна сказати, що Державна прикордонна служба здійснює гласні та негласні контррозвідувальні заходи, що здійснюються із залученням осіб, які конфіденційно співпрацюють з контррозвідувальними органами і підрозділами; негласні контррозвідувальні заходи, що здійснюються із застосуванням оперативних сил та засобів; негласні контррозвідувальні заходи, що здійснюються із застосуванням оперативно-технічних сил та засобів. Уповноважені підрозділи Державної прикордонної служби України практично використовують усю систему контррозвідувальних, оперативно-розшукових, охоронних, адміністративно-правових заходів для забезпечення охорони та захисту державного кордону України, безпеки її підрозділів і транспортних засобів, інформаційних систем та оперативних обліків. Крім того, обмеження, передбачені ч. 2 ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [13] щодо застосування лише певних контррозвідувальних заходів уповноваженими підрозділами Державної прикордонної служби України, є формальністю [22].

Реформування Державної прикордонної служби України здійснюється, зокрема, через реалізацію європейського та євроатлантичного зовнішньополітичного курсу, закріпленого в Конституції України.

Завдяки цьому розвиваються функції, змінюється структура і форми управління у сфері діяльності Державної прикордонної служби України, покращується взаємодія між суб'єктами управління, поліпшується організація та методика роботи з персоналом, забезпечується законність та застосовується іноземний досвід.

Науковці стверджують, що для того, щоб покращити діяльність та роботу Державної прикордонної служби України необхідно розвивати її спеціальні функції, реформувати загальну структуру, уникати протиріч у сфері призначення вищого керівництва Державної прикордонної служби України та розподілу їх компетенції та повноважень покращення діяльності підрозділів логістики; застосування комп'ютерного програмного забезпечення для вирішення необхідних завдань та подальше реформування Державної прикордонної служби України [6, с. 431].

Варто також зазначити, що подальший розвиток системи управління охорони державного кордону України тісно пов'язаний з удосконаленням адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів такого управління за допомогою реалізації низки принципів та приймання нормативно-правової бази.

Для подальшого реформування Державної прикордонної служби України було б корисно проаналізувати та використати зарубіжний досвід функціонування прикордонних операцій. Іноземний досвід поєднує в собі поліпшення інженерно-технічного оснащення; модернізацію пунктів пропуску, їхньої інфраструктури та технічного обладнання; поліпшення оснащення та логістики прикордонного патрулювання; поліпшення управління доброчесністю персоналу; запобігання корупції; розвиток і просування службової етики військовослужбовців у прикордонних підрозділах; збільшення чисельності сил внутрішньої безпеки й деяких безпекових підрозділів, що можуть бути використані для проведення соціальних і охоронних заходів; підвищення ефективності прикордонної операції; підвищення ефективності прикордонної служби [6, с. 432].

Висновки

Отже, проаналізувавши все вищенаведене, можна зробити висновок, що Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, який здійснює охорону державного кордону та прилеглих до нього територій і виключних (морських) економічних зон. Розвиток Державної прикордонної служби поділяється на кілька етапів, які відображають основні зміни та реформи, що відбуваються в цій сфері. Основними етапами є такі: створення та перші роки діяльності Державної прикордонної служби після здобуття Україною незалежності; період зміцнення, зосередження зусиль на поліпшенні стану кордону та підвищенні ефективності діяльності Державної прикордонної служби; період співробітництва й обміну з прикордонними відомствами держав-членів ЄС; період реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією; удосконалення фахової підготовки у Державній прикордонній службі; удосконалення технічної підготовки в прикордонних службах; вдосконалення технічної підготовки та впровадження міжнародних стандартів.

Перспективним напрямом досліджень у цій сфері є аналіз потенціалу використання сучасних інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, у розробленні контррозвідувальних заходів. Аналізуючи великі обсяги даних і використовуючи інтелектуальні алгоритмічні підходи, штучний інтелект може швидше й ефективніше виявляти прикордонні аномалії та порушення і допомагати запобігати незаконному перетинанню кордону та контрабанді. Також інформаційні технології можуть поліпшити обмін інформацією з міжнародними партнерами та підвищити відкритість і співпрацю в безпековому секторі. Останні досягнення в галузі інформаційних технологій, як-от аналіз великих даних і розпізнавання образів, можуть значно посилити можливості контррозвідки та сприяти нашій національній безпеці.

Список використаних джерел

1. Державна прикордонна служба України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення / С Петков та ін. Київ : Видавництво «Професіонал», 2022. 510 с.
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Корж І. Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України : монографія. В. : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. 384 с.
4. Купрієнко Д. А., Дем'янюк Ю. А., Діденко О. В. Державна територія і державний кордон : навч. посіб. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. 256 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308101.pdf>.
5. Купрієнко Д. А. Основні поняття та категорії у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Збірник наукових праць Національної академії ДПСУ. Серія : військові та

- технічні науки. 2014. № 1 (61). С. 357–368. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_vtn_2014_1_29.
6. Половніков В. В. (2022). Адміністративно – правові засади управління у сфері охорони та захисту державного кордону України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Хмельницький, 2022. 562 с.
 7. Половніков В. Деякі особливості і проблемні питання правового регулювання управління у сфері охорони та захисту державного кордону України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки*. 2018. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2018_3_4.
 8. Половніков В. В. Категорія «прикордонний режим» у законодавстві України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 3 (46). С. 130–135.
 9. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28.12.2021 р. № 830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#n18>.
 10. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII : станом на 29 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
 11. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII : станом на 01 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.
 12. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV : станом на 02 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
 13. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 374-IV : станом на 24 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.
 14. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII : станом на 15 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
 15. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII : станом на 26 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.
 16. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI : станом на 05 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>.
 17. Про прикордонний режим : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 № 1147 : станом на 28 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-98-%D0%BF#Text>.
 18. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 25 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
 19. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III : станом на 15 бер. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.
 20. Структура Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/structure/>.
 21. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text>.
 22. Тищук В. В. Види та класифікація контррозвідувальних заходів у діяльності Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки*. 2018. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2018_3_11.